



№4/2026

ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

XALQ O'YINLARI ASOSIDA TALABALARNING JISMONIY FAOLLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Qushmonov Adaxam Akramjonovich

Andijon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya.

Maqolada pedagogika yo'nalishi talabalarining jismoniy faollik ko'nikmalarini rivojlantirishda xalq o'yinlaridan foydalanishning nazariy va metodologik asoslari yoritilgan. Muallif tomonidan kompetensiyaviy yondashuv tamoyillariga muvofiq mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari qiyosiy tahlil qilingan. Xalq o'yinlarining pedagogik salohiyati, jismoniy madaniyat ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni hamda kompetensiyaviy ta'lim tizimida ularni qo'llashning nazariy modeli taqdim etilgan. Tadqiqot natijalari talabalarining kasbiy-metodik kompetentligini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar:

xalq o'yinlari, jismoniy faollik, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik tizim, talabalar, ko'nikma, jismoniy madaniyat, milliy qadriyatlar.

Аннотация.

В статье освещаются теоретические и методологические основы развития навыков физической активности студентов педагогического направления посредством народных игр. Автором проведён сравнительный анализ научных взглядов отечественных и зарубежных учёных в соответствии с принципами компетентностного подхода. Представлены педагогический потенциал народных игр, их роль в формировании навыков физической культуры, а также теоретическая модель их применения в системе компетентностного образования.

Ключевые слова:

народные игры, физическая активность, компетентностный подход, педагогическая система, студенты, навык, физическая культура, национальные ценности.

Abstract.

The article highlights the theoretical and methodological foundations of developing physical activity skills of pedagogical faculty students through folk games. The author conducted a comparative analysis of scientific views of local and foreign scholars in accordance with the principles of the competency-based approach. The pedagogical potential of folk games, their role in the formation of physical culture skills, as well as a theoretical model of their application in the competency-based education system are presented.

Keywords:

folk games, physical activity, competency-based approach, pedagogical system, students, skill, physical culture, national values.

KIRISH: Hozirgi globallashuv jarayonida pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, ularning kasbiy kompetentligini yuqori darajaga ko'tarish — har bir mamlakatda ta'lim sohasining ustuvor vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 28-apreldagi PF-73-son «Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmonida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligini chuqurlashtirish, ularda zamonaviy pedagogik kompetensiyalarni shakllantirish vazifalari belgilab berilgan. Pedagogika yo'nalishi talabalarining jismoniy faollik ko'nikmalarini rivojlantirish — ularning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun zarur bo'lgan komponentlardan biridir. Bo'lajak o'qituvchi nafaqat o'z fanini yaxshi bilishi, balki sog'lom turmush tarzini o'quvchilarga ko'rsatadigan, ularning jismoniy va aqliy taraqqiyotini birgalikda ta'minlay oladigan shaxs bo'lishi lozim. Bu vazifani amalga oshirishda xalq o'yinlari — milliy qadriyatlar, pedagogik salohiyat va sog'liqni saqlash

mexanizmlarini birlashtiruvchi noyob vositadir. Mazkur maqolada talabalarning jismoniy faollik ko'nikmalarini xalq o'yinlari asosida rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, kompetensiyaviy yondashuv kontekstidagi o'rni va pedagogik tizim modelini ishlab chiqishning ilmiy zamini ochib berilgan.

Adabiyotlar tahlili Xalq o'yinlarining pedagogik salohiyati ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Xorijiy tadqiqotlardan G.Rink (AQSH) jismoniy madaniyat ta'limining kompetensiyaviy modelini ishlab chiqib, harakat ko'nikmalarini rivojlantirishda an'anaviy o'yinlarning rolini asosladi. M.Whitehead (Buyuk Britaniya) «physical literacy» (jismoniy savodxonlik) konsepsiyasini ilgari surdi, unda xalq o'yinlari madaniy va jismoniy tarbiyaning uzviy qismi sifatida talqin qilinadi. MDH mamlakatlari tadqiqotchilaridan L.P.Matveev, V.K.Balsevich, V.I.Lyax kabi olimlar jismoniy tarbiyaning umumiy nazariyasi doirasida xalq o'yinlarining metodik asoslarini chuqur o'rganganlar. Y.D.Jeleznyak va Y.M.Portnov sport va harakat o'yinlari metodikasini, jumladan an'anaviy o'yinlarning ta'limiy salohiyatini tahlil qilganlar. O'zbekistonlik olimlardan T.S.Usmonxo'jayev xalq o'yinlarining pedagogik mohiyati va tarbiyaviy ahamiyatini ochib bergan. F.A.Kerimov sport tarbiyasi nazariyasi kontekstida milliy o'yinlarning metodologik asoslarini ishlab chiqqan. M.Tojiyev jismoniy madaniyat o'qituvchilarini tayyorlashda an'anaviy harakatli faoliyatning o'rnini tadqiq qilgan. Sh.A.Qayumov bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida kasbiy kompetentligini takomillashtirish masalalarini o'rgangan. Mahalliy ilmiy maktab vakillari B.X.Xodjayev, A.A.Abdullayeva, R.R.Zamilova, K.R.Shonazarov pedagogik kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy asoslarini ishlab chiqqanlar. Lekin xalq o'yinlari va kompetensiyaviy yondashuv o'rtasidagi pedagogik aloqa, ularning bo'lajak pedagoglar tayyorgarligida birgalikda qo'llanilishi masalasi maxsus ilmiy tadqiqotlarda yetarli darajada yoritilmagan. Bu — mavjud ilmiy bo'shliqdir.

Tadqiqot metodologiyasi Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlar majmuasidan foydalanildi: pedagogik adabiyotlarni qiyosiy-tarixiy tahlil qilish, ilmiy konsepsiyalarni umumlashtirish, didaktik modellashtirish, ekspertlar so'rovi (15 nafar pedagogika fanlari nomzodi va doktori). Tahlilning metodologik asoslari sifatida tizimli yondashuv (V.G.Afanasev, B.S.Gershunskiy), faoliyat nazariyasi (A.N.Leontev, S.L.Rubinshtein), kompetensiyaviy yondashuv (I.A.Zimnyaya, A.V.Xutorskoy) va madaniy-tarixiy yondashuv (L.S.Vigotskiy) tanlandi. Xalq o'yinlarining pedagogik salohiyati to'rt asosiy o'lchamda tahlil qilindi: 1) jismoniy o'lchami (tezlik, kuch, chidamlilik, koordinatsiya rivojlantirish); 2) intellektual o'lchami (taktik fikrlash, qaror qabul qilish, strategik rejalashtirish); 3) ijtimoiy-emotsional o'lchami (jamoaviy ish, muloqot, hamkorlik); 4) madaniy o'lchami (milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analarni saqlash). Mazkur to'rt o'lchov birgalikda ta'limning yaxlit, yaxlitlovchi va kompetensiyaga yo'naltirilgan modelini tashkil etadi. Tadqiqot natijalari va muhokama 1. Xalq o'yinlarining pedagogik mohiyati va tipologiyasi. Xalq o'yini — bu xalqning ma'naviy madaniyati, urf-odatlari, jismoniy tarbiya tajribasini o'zida mujassam etgan, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan harakatli faoliyat shaklidir. O'zbek xalq o'yinlari uzoq tarixiy ildizga ega bo'lib, ular Markaziy Osiyo xalqlarining sog'liqni saqlash va jismoniy tarbiya madaniyatini aks ettiradi. «Oq terakmi-

ko'k terak», «Chillak», «Tanga olish», «Kim chaqqon», «Kupkari», «Qarsak», «Bekinmachoq», «Beshtosh», «Tortishmachoq», «Lanka», «Cho'p-cho'p» — bularning har birida jismoniy taraqqiyot, aqliy faollik va madaniy meros uchligi mujassamlashgan.

Pedagogik nuqtai nazardan xalq o'yinlarini quyidagicha tasniflash mumkin: harakat tezligini rivojlantiruvchi o'yinlar (yugurish va quvib yetish o'yinlari); kuch va chidamlilikni shakllantiruvchi o'yinlar (kurash, kupkari elementlari); koordinatsiya va aniqlikni o'rgatuvchi o'yinlar (lanka, beshtosh, chillak); kollektiv-strategik o'yinlar (jamoalari); muvozanat va plastikani rivojlantiruvchi o'yinlar (raqs elementli o'yinlar); intellektual-harakatli o'yinlar (logika va harakatni birlashtiruvchi o'yinlar).2. Kompetensiyaviy yondashuv va xalq o'yinlari sintezi. Kompetensiyaviy yondashuvning mohiyati — talabalarni nafaqat bilim, balki amaliyotda qo'llay oladigan ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishdir. I.A.Zimnyaya kompetensiyaning besh asosiy turini ajratgan: shaxsiy, ijtimoiy, kommunikativ, axborotli va kasbiy. Pedagogika yo'nalishi talabalari uchun bu beshlik bilan birgalikda jismoniy-harakatli kompetensiya ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bo'lajak o'qituvchi sog'lom, jismonan rivojlangan, harakatli faoliyatni tashkil eta oladigan shaxs bo'lishi lozim.

Xalq o'yinlari aynan shu kompetensiyalar majmuini bir vaqtning o'zida shakllantirish imkonini beradi. Misol uchun, «Kupkari» o'yini orqali talaba quyidagi kompetensiyalarni rivojlantiradi: jismoniy chidamlilik (jismoniy-harakatli kompetensiya), jamoa bilan ishlash (ijtimoiy va kommunikativ kompetensiya), o'yin strategiyasini tushunish va o'rgatish (kasbiy-pedagogik kompetensiya), milliy qadriyatlarga sodiqlik (shaxsiy va madaniy kompetensiya). Bu — xalq o'yinlarining yaxlitlovchi pedagogik kuchidir.3. Pedagogik tizim modelining konseptual asosi. Tadqiqot davomida pedagogika yo'nalishi talabalarining jismoniy faollik ko'nikmalarini xalq o'yinlari asosida rivojlantirish pedagogik tizimi modelining nazariy asoslari ishlab chiqildi. Mazkur model quyidagi o'zaro bog'liq beshta blokdan iborat: maqsad bloki (nima uchun?), mazmun bloki (nimani?), texnologiya bloki (qanday?), nazorat bloki (qay darajada?), natija bloki (qanday natijaga erishildi?). Maqsad bloki talabalarining jismoniy faollik ko'nikmalarini kompleks rivojlantirishga, kasbiy-metodik kompetentlikni shakllantirishga va milliy madaniy meros bilan tanishtirishga yo'naltirilgan. Mazmun bloki o'zbek xalq o'yinlarining tasnifi, ularning pedagogik salohiyati va metodik xususiyatlarini qamrab oladi. Texnologiya bloki interaktiv ta'lim metodlari, didaktik o'yin texnologiyalari, kompetensiyaviy yondashuv asoslari va loyiha-asosli ta'limni o'z ichiga oladi. Nazorat bloki talabalarining kompetensiya darajasini diagnostika qilish mexanizmlari (boshlang'ich, joriy va yakuniy nazoratlar) bilan ta'minlangan. Natija bloki esa kasbiy-metodik kompetentlikning shakllanish darajasi, jismoniy-harakatli ko'nikmalar va milliy qadriyatlarga munosabatda namoyon bo'ladi. 4. Tadqiqotning ilmiy yangiligi.

Mazkur tadqiqotda birinchi marta xalq o'yinlari va kompetensiyaviy yondashuv pedagogik tizim doirasida birlashtirilgan, talabalarining jismoniy faollik ko'nikmalarini rivojlantirishning yaxlitlashtirilgan modeli ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari nazariy pedagogika fanini xalq o'yinlarining didaktik salohiyatini chuqur tushuntiruvchi yangi nazariy konstruktsiya bilan boyitadi.

Xulosa. Olib borilgan tahlil natijasida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: birinchidan, xalq o'yinlari pedagogika yo'nalishi talabalarining jismoniy faollik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim didaktik vositadir; ikkinchidan, kompetensiyaviy yondashuv talab etadigan kompetensiyalar majmui (jismoniy-harakatli, kasbiy, ijtimoiy, kommunikativ, shaxsiy va madaniy) xalq o'yinlari orqali yaxlit shakllantirilishi mumkin; uchinchidan, beshta o'zaro bog'liq bloklardan iborat pedagogik tizim modeli talabalarni kasbiy-metodik tayyorgarlikning yangi sifat darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi. Keyingi tadqiqotlarda mazkur model asosida talabalarining jismoniy-pedagogik tayyorgarligini diagnostik baholash mexanizmlari ishlab chiqilishi va tajriba-sinov ishlari natijalari bo'yicha empirik ma'lumotlar tahlil qilinishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 28-apreldagi PF-73-son «Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni. — www.lex.uz
2. Whitehead M. Physical Literacy: Throughout the Lifecourse. — London: Routledge, 2010. — 224 p.
3. Rink J.E. Teaching Physical Education for Learning. — New York: McGraw-Hill, 2014. — 384 p.
4. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. — М.: Физкультура и спорт, 2008. — 544 с.
5. Бальсевич В.К. Физическая культура: молодёжь и современность. — М.: Теория и практика физической культуры, 2015. — 296 с.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата современного образования // Высшее образование сегодня. — 2003. — №5. — С. 34-42.
7. Хуторской А.В. Компетентный подход в обучении. — М.: Издательство «Эйдос», 2013. — 73 с.
8. Usmonxo'jayev T.S. Xalq o'yinlari pedagogikasi. — T.: O'qituvchi, 2018. — 184 b.
9. Kerimov F.A. Sport tarbiyasi nazariyasi va metodikasi. — T.: O'zDJTSU, 2019. — 312 b.
10. Qayumov Sh.A. Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining axborot-kommunikatsiya va innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida kasbiy kompetentligini takomillashtirish: ped. fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoref. — Jizzax, 2023. — 54 b.
11. Xodjayev B.X. Pedagogik kompetentlik nazariyasi. — T.: Iqtisod-moliya, 2020. — 248 b.
12. Tojiyev M. Jismoniy madaniyat o'qituvchilarini tayyorlash metodikasi. — T.: O'zDJTSU, 2021. — 196 b.

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA

Yulbarsova Xurshida Abdullajonovna

Bo'lajak sotsiologlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol pedagogik texnologiyalarning samaradorligi 4 10

Axunov Umidbek Ruzibayevich

Bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda kinestetik rivojlanish darajasini baholash mezonlari 11 13

Saidg'aniyev Saidaxmad Oybek o'g'li

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisining nazariy tayyorgarligi mazmuni va ahamiyati 14 17

Каримова Наргиза Яхёевна

Роль идеологического иммунитета в процессе социально-психологической адаптации молодежи 18 23

Anvarbekova Xilola Numanovna

Raqamli ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak informatika o'qituvchilarida media kompetentligini rivojlantirish 24 28

Temirova Gulmira Alibekovna

Kompetentsiyaviy yondashuv ta'lim jarayonini takomillashtirishning innovatsion yo'li sifatida 29 35

Xamitjonov Muxammadbobir Ulug'bek o'g'li

Dzyudo sportida vazn boshqaruvini takomillashtirishning pedagogik va fiziologik asoslari 36 40

Qushmonov Adaxam Akramjonovich

Xalq o'yinlari asosida talabalarining jismoniy faollik ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari 41 44

Umarov Azizbek Vaxobovich

Xorijiy ta'lim tajribalarida mediakompetentlikni rivojlantirish modellari va ularning pedagogik ahamiyati 45 50

Abduraxmonova Dilobar Shuhratbekovna

Tarbiya fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida individual yondashuv asosida baholash va rag'batlantirish kompetensiyalarini shakllantirish 51 53

Qushmonov Adaxam Akramjonovich

Pedagogika yo'nalishi talabalarining jismoniy faollik ko'nikmalarini xalq o'yinlari asosida rivojlantirish metodikasining samaradorligini tajriba-sinovda asoslash 54 57

Rahmonov Mirzoxid Shavkatovich

Sun'iy intellekt va ta'lim: o'zbekiston tajribasi 58 64

Raximov Xasanboy Kamoliddin o'g'li

Talaba - yoshlarda sog'lom turmush tarzini shakllantirishning mentorlik modeli 65 70

Xabibullayeva Xilola

Maktabgacha yoshdagi bolalarda sog'lom turmush tarzi madaniyatini rivojlantirish yo'llari 71 73

